

Оригинални научни рад
УДК: 811.163.41'342.8
811.163.41'373.45
DOI: 10.5937/zrffp55-56226

СТАВОВИ ГОВОРНИКА ПРЕМА НОРМАТИВНОМ ИЗГОВОРУ ПОЈЕДИНИХ РЕЧИ С (НАЈЧЕШЋЕ) ДУГОСИЛАЗНИМ АКЦЕНТОМ НА МЕДИЈАЛНОМ СЛОГУ У ПРАКСИ

Јована В. ИВАНИШ¹

Миљана Б. ЧОПА²

Институт за српски језик САНУ
Београд (Србија)

¹ jovana.ivanis@isj.sanu.ac.rs; <https://orcid.org/0009-0006-1225-3461>

² miljana.copa@isj.sanu.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-4661-2905>

Примљен: 22. 1. 2025.
Прихваћен: 10. 12. 2025.

СТАВОВИ ГОВОРНИКА ПРЕМА НОРМАТИВНОМ ИЗГОВОРУ ПОЈЕДИНИХ РЕЧИ С (НАЈЧЕШЋЕ) ДУГОСИЛАЗНИМ АКЦЕНТОМ НА МЕДИЈАЛНОМ СЛОГУ У ПРАКСИ³

Кључне речи:
ставови;
акценатска норма;
употребна норма;
стандардни српски
језик;
јавни дискурс.

Сажетак. Предмет истраживања су ставови говорника српског језика према нормативном изговору појединих речи страног порекла које се у пракси најчешће јављају с дугосилазним акцентом на медијалном слогу (попут *амбасадор*, *радијатор*, *телевизија* и сл.), с циљем да сагледамо како говорници перципирају наведени сегмент акценатске норме стандардног српског језика и у којој га мери сматрају прихватљивим. Испитаници су кроз посебно конципиран упитник вредновали звучање наведених типова речи у погледу одређених критеријума: *правилности*, *нормативности*, *неутралности*, *природности*, *лепоће изговора* и *престижа*. Речи обухваћене упитником ексцерпирани су из различитих телевизијских емисија и изговорене у складу с нормативним правилима стандардног српског језика, а испитаници су имали могућност да своје одговоре образложе. Њихови одговори представљају корпус за ово истраживање. Резултати су подвргнути квантитативној анализи, како би се сагледало да ли се вредносни судови говорника с различитих дијалекатских подручја разликују, а разматрали смо и да ли се фактори пола и образовања могу довести у везу са ставовима испитаника према нормативном изговору наведених речи. Резултате ћемо повезати и с првим делом истраживања, у којем смо се бавили нормативним изговором појединих речи с најчешће краткосилазним акцентом на финалном слогу у пракси. Резултати могу послужити као смерница за разматрање потенцијалних праваца адаптације акценатске норме.

³ Истраживање спроведено уз подршку Фонда за науку Републике Србије, 7750183, *Јавни дискурс у Републици Србији – PDRS*. / This research was supported by the Science Fund of the Republic of Serbia, #GRANT 7750183, *Public Discourse in the Republic of Serbia – PDRS*.

Увод

Стандардни језик резултат је процеса експлицитног нормирања, који подразумева прописивање правила за његову употребу на свим језичким нивоима, а дефинише се као релативно уједињен и престижан варијетет језика који је очекиван у формалним и званичним контекстима – он представља узор правилног говорења, описан у нормативним приручницима, и ужива висок престиж у оквиру језичке заједнице (Стандардни језик, 2023, стр. 612). Будући да је норма стандардног српског језика, уз минималне измене, постављена пре више од два века, временом су се развиле одређене разлике у односу на саму прописану норму, које су уочљиве у савременом језику. Ова неусклађеност посебно је видљива у прозодији, а истраживачи већ дуже време указују на потребу за усклађивањем језичких правила са савременим језичким осећајем и језичком праксом (Бошњаковић, 2007; Драгин, 2005, 2009; Средојевић, 2009; Чопа, 2019; Sredojević, 2013, 2018 и др.). Дакле, иако су нормативна правила прописана и чврсто утемељена, стандардни језик временом неминовно подлеже променама, приликом којих би требало да одређене језичке карактеристике постану део језичке норме, будући да се као структурна особина стандардног језика наводи – еластична стабилност (Radovanović, 2003, стр. 188).

Ортоепска норма стандардног српског језика заснива се на правилном изговору сегментних и супрасегментних јединица – фонема, акцената и интонације (Subotić i dr., 2012, стр. 14–15) и утемељена је на основама двају новоштокавских дијалеката – шумадијско-војвођанског и херцеговачко-крајишког. Акценатски систем стандардног српског језика, стога, чине четири акцента, која се разликују према квалитету и квантитету и користе се према утврђеним нормативним правилима дистрибуције, према којима силазни акценти могу стајати на једносложним речима и на иницијалном слогу вишесложних, док се узлазни акценти могу наћи на свим слоговима вишесложних речи изузев финалног.

Питање изговора речи страног порекла у савременом српском језику поставља се у лингвистичкој литератури још од средине XX века. Говорећи

о акценту страних речи, Александар Белић (1951, стр. 229) закључује да правило савременог српског језика према којем силазни акценти могу стајати искључиво на једносложним речима и на иницијалном слогу вишесложних речи има извесна одступања. Међу примерима који илуструју таква одступања издваја се и изговор речи *Јујославија*, будући да у српском језику, како Белић наводи, наведени пример чешће се изговара с дугосилазним акцентом, *Јујослāвија*, а ређе с метатонијски пренесеним акцентом, *Јујдслāвија*, док се понекад чује и изговор с акцентом који остаје на истом слогу, али је квалитет промењен у узлазни – *Јујослāвија* (Белић, 1951, стр. 230–231).

Неколико деценија касније, Милка Ивић примећује да је питање реализације акценатског система у српском језику један од примарних проблема у српској лингвистици (Ивић, 1990, стр. 99), док Михаило Стевановић, говорећи о потенцијалној ревизији акценатске норме, која би се морала извршити детаљним испитивањем географске распрострањености одређеног акцента у српским дијалектима, наводи да су поједине појаве у великој мери замениле Вуков акценат, те да су „честом и широком употребом друкчијег акцента освојиле право да се с Вук–Даничићевим акцентом напореда употребљавају” (Стевановић, 1991, стр. 14–15). О потреби за усаглашавањем теорије и праксе која се односи на питање акценатске норме говори и литература према којој у стандардном српском језику постоје две прозодијске норме – класична, прописана, Вук–Даничићева, као и она која се кроз језик у употреби паралелно с њом развијала (Петровић и Гудурић, 2010, стр. 369).

Детаљан попис примера који одступају од нормативних правила и „систематски нарушавају акценатску норму”, како то неки истраживачи сагледавају, доноси Егон Фекете (2000). У овој студији наводи се да су речи које имају силазни акценат ван иницијалног слога најчешће позајмљенице, попут *инйтервју*, *кайејѳрија*, *резонāйшор*, које настају преузимањем страног акцента или се шире под утицајем тог акценатског типа или сложенице домаћег или страног порекла, попут речи *земљорāдник*, *једноднѳвни*, *йакозвāни*, које задржавају силазни акценат у другом делу сложенице (Фекете, 2000, стр. 1298).

Јелица Јокановић-Михајлов, у својој студији *Акценāй и инйонација йовора на радију и йтелевизији* (2013), образлаже да се силазни акценти ван иницијалног слога углавном јављају у сложеницама (*йѳѳойрйвреда*) и речима преузетим из страних језика (*дијамāнй*, *акумулāшор*, *дириѳнй*). Адаптација поменутих акцената у оквиру акценатске норме стандардног српског језика, која подразумева уклањање силазних акцената с медијалних и финалних слогова, врши се метатонијским новоштокавским преношењем или заменом силазних акцената узлазним без промене места акцента (Јокановић-Михајлов, 2013, стр. 176). Поседна пажња у овој монографији посвећена је и употреби силазних акцената ван иницијалног слога у говору спикера, од којих се, баш као и у промишљањима приликом формирања корпуса нашег истраживања, очекивало да више од говорника који се баве

другим професијама поштују језички стандард. Побојани примери указују на то да степен адаптираности речи са силазним акцентом ван иницијалног слога није уједначен, те да на њихову адаптацију утиче и број слогова у речи – двосложне речи с краткосилазним на финалном слогу углавном имају пренесен акценат (*студент*, *доцент*, *рецензи*), док се код тросложних речи углавном јављају двојки ликови (*диригент*, *аргумент*, *асистент*, али и *диригент*, *аргумент*, *асистент*) (Јокановић-Михајлов, 2013, стр. 182). С друге стране, значајан фактор за адаптацију дугосилазног акцента је место акцента – дугосилазни акценат се преноси с финалног слога без обзира на број слогова у речи (*фантом*, *милијар*, *анимозитет*), док је на претпоследњем слогу врло стабилан, те се облици *телевизор*, *милијарда*, *коменитар* често употребљавају напореда с нормативним изговором *телевизор*, *милијарда*, *коменитар* (Јокановић-Михајлов, 2013, стр. 183).

Значајан утицај на распрострањеност нормативног изговора има фреквенција његове употребе, посебно у оквиру медија, те је од изузетног значаја говор спикера популарних емисија. Као један од примера који је утицао на то да се одређена реч у јавности чешће употребљава с нормативним акцентом, наводи се назив популарне радио-емисије *Аргумент* (Јокановић-Михајлов, 2013, стр. 182).

Приликом истраживања и класификације честих одступања од акценатске норме, Дејан Средојевић закључио је да је рестандардизација ортоепске норме неопходна, те да су најчешћа одступања од ње употреба силазних акцената ван иницијалног слога, употреба више акцената у оквиру једне речи и редукција дуге ненаглашене прозодеме у одређеним положајима (Sredojević, 2018, стр. 187). Издвојивши примере попут *аинитар*, *амбијент* и *Јуџславија*, које бројна истраживања бележе са силазним акцентима ван иницијалног слога, аутор закључује да је овакав изговор близак језичком осећају говорника савременог српског језика, те предлаже да им се, приликом рестандардизације норме, да статус дублета, уз напомену да се такав изговор не би проширио на изговор других речи у акценатском систему (Sredojević, 2018, стр. 188–189).

Александра Лончар Раичевић и Нина Судимац (2022) бавиле су се акцентовањем речи страног порекла из области медицинске терминологије, које су, под утицајем пандемије ковида, постале значајан део свакодневног говора. У оквиру овог истраживања обрађени су и ставови језичких стручњака – филолога с простора новоштокавског наречја – о акцентовању речи страног порекла, попут *респираир*, односно *респираир*. Ауторке су закључиле да, иако већина језичких стручњака препознаје нормативни изговор речи страног порекла, он није доминантан у њиховој свакодневној употреби (Лончар Раичевић и Судимац, 2022, стр. 102–103).

Будући да лексеме које садрже силазне акценте ван иницијалног слога речи нису усклађене с правилима дистрибуције акцената, претпоставка је да оне нису забележене у нормативним речницима српског језика. Међутим,

Сйавови йоворника йрема нормативном изјовору йојединих речи с (најчешће) дујосилазним акцентйом на медијалном слоју у йракси

анализирајући лексеме описане у *Речнику срјскохрвайскоја књижевной језика* (1967–1976), *Речнику срјскоја језика* (2018) и *Обрайном речнику срјскоја језика* (2000), Никола Радосављевић ексцерпирео је приближно 3.000 речи које садрже силазни акценат ван иницијалног слога (Радосављевић, 2022, стр. 313). Сагледавши процес адаптације силазних акцената ван иницијалног слога из угла творбе речи, аутор закључује да је таква адаптација у супротности с језичким осећајем, будући да померање акцента на иницијални слог или чување акцента само прве мотивне речи доводи до настанка тешко изговорљивих речи (*сйводелий, йрѡйивйѡжѡрнй*) или формирања системских неподударности између облика који постоје и као самосталне речи и као делови сложеница (Радосављевић, 2022, стр. 325). Највише недоследности приликом лексикографске обраде ових речи има у избору између бележења или адаптирања силазних акцената ван иницијалног слога (*йѡлусййих*, али *акрѡсййих* и *ѡкрѡсййих*), потом у конкуренцији метатонијског преношења и корекцији квалитета краткосилазног акцента на истом слогу (*лабѡранйй*, али *лабѡранййкиња* и *лаборѡнййкиња*) и, на крају, у конкуренцији метатонијског преношења и краткосилазног акцента на иницијалном слогу (*куйѡйрѡѡјаја* и *кѡйѡйрѡѡјаја*) (Радосављевић, 2024, стр. 386).

Поред поменутих истраживања и закључака, као веома важан издваја се и податак да су одређена истраживања показала да се силазним акцентима може остварити већи тонски контраст и да их је могуће реализовати брже од узлазних, што, такође, може бити један од разлога за замену комбинације краткоузлазног акцента и неакцентоване дужине дугосилазним акцентом (Ohala, 1978, стр. 31 према Sredojević, 2018, стр. 189).

Резултати које представљамо у овом раду део су истраживања ставова говорника према нормативном изговору појединих речи, те се могу сагледавати као целина с резултатима изнетим у истраживању Чопе и Иваниш (2025), које се бави ставовима према нормативном изговору појединих речи с (најчешће) краткосилазним акцентом на финалном слогу у пракси. Закључци наведеног истраживања указују на то да испитивани говорници добро познају правила акценатске норме, али да им нормативни изговор не звучи ни природно ни неутрално, те га, стога, углавном не употребљавају, док су се, када су у питању лепота, престиж и прихватљивост нормативног изговора, углавном изјаснили неутрално. Када је у питању дијалекатско порекло испитаника, статистички значајне разлике уочене су при оцени изговора речи *йацйјенѡййѡ*, који је ближи говорницима из новоштокавске групе, те при изговору речи *докуменййима*, који престижније и лепше звучи говорницима из неновоштокавске групе. Статистички значајна разлика између ставова испитаника мушког и женског пола није уочена. Када је у питању фактор образовања, није било статистички значајне разлике међу испитаницима с различитим нивоом образовања, али се ставови филолога србиста статистички значајно разликују од ставова испитаника других професија, што указује на већу осетљивост језичких стручњака када су у питању

закључци да се они који говоре стандардним језиком оцењују као друштвено пожељни, моћни и угледни, док се они који говоре дијалектом оцењују као блиски и солидарни (Судимац, 2018, стр. 563).

Циљ истраживања је сагледавање ставова говорника с различитих дијалекатских подручја према нормативном начину изговора речи страног порекла које у пракси најчешће имају дугосилазни акценат на медијалном слогу, у обзир узимајући и социјалне критеријуме попут узраста, пола, врсте и степена образовања.

Методологија

Испитаници

У истраживању је учествовало сто троје испитаника ($N = 103$), с различитих дијалекатских подручја, а из практичних разлога поделили смо их у две групе, према дијалекатској бази – новоштокавску (67% испитаника) и неновоштокавску⁴ (33%).⁵ Просечна старост испитаника у тренутку попуњавања упитника била је 31 година ($SD = 6,59$).

Факултетски је образовано 76% испитаника, а њих 24% завршило је средњу школу. Поред испитаника различитих образовних профила и професија (72%),⁶ у истраживању су учествовали и филолози србисти (28%).

Од укупног броја испитаника, 62% женског је пола, док је 38% мушког пола.

⁴ Термин је преузет из истраживања Сање Микетић Суботић и Милене Кићовић (2022).

⁵ Места рођења наших информатора: Александровац, Алексинац, Београд, Бор, Ваљево, Врбас, Врњачка Бања, Вршац, Ђиљане, Горњи Милановац, Госпић, Ђаковица, Зрењанин, Јагодина, Кикинда, Книн, Краљево, Крушевац, Лесковац, Лозница, Мали Зворник, Ниш, Нова Градишка, Нови Пазар, Нови Сад, Пале, Петровац на Млави, Пећ, Пожаревац, Приштина, Прокупље, Смедерево, Смедеревска Паланка, Сремска Митровица, Требиње, Ђуприја, Ужице.

⁶ Образовни профили и професије које су испитаници наводили: агент корисничке подршке, агент у контакт центру, администратор, администратор логистике, вођа тима (тим-лидер), глумица, грађевински инжењер, дипломирани музички уметник, домаћица, државни чиновник, економиста, инжењер, инжењер информационих технологија, инспектор за оружје, историчар, истраживач, књиговезац, конобар, лектор, лингвиста, машински инжењер, менаџер, менаџер пројекта, наставник, новинар, педагог, политиколог, преводилац, предавач, програмер, продавац, професор енглеског, професор језика и књижевности, професор руског, професор српског, професор француског, радник, саобраћајни инжењер, сарадник у настави, секретарица, си-ес-ем (менаџер системске подршке), софтверски инжењер, струковни економиста, струковни инжењер електротехнике и рачунарства, студент, трговац, угоститељ, уредник часописа, учитељ, филолог, фризер.

Сйавови йоворника йрема нормативном изјовору йојединих речи с (најчешће) дујосилазним акцентом на медијалном слоју у йракси

анализе. Социолингвистичке варијабле које су биле значајне приликом анализе података јесу дијалекатско порекло, пол, образовање и професија испитиваних говорника.

Узевши у обзир методологију коју смо применили, ово истраживање је огледног карактера. Резултати су представљени дескриптивно и статистички.⁹

Резултати истраживања

Општи преглед

Користећи се дескриптивном статистиком најпре смо сагледавали укупне резултате према одговорима свих испитаника. Помоћу средњих вредности њихових одговора према ставкама које су вредновали (1–5),¹⁰ у зависности од њиховог слагања с понуђеном тврдњом, формирали смо табелу (1) у којој су изложени општи ставови према нормативно изговореним речима које су биле предмет вредновања испитаника.

Резултати нам показују да је *йравилносй* особина коју испитаници најчешће везују за нормативан изговор наведених примера, што указује на то да су говорници свесни тога да је такав изговор део нормативних правила стандардног српског језика. Примећујемо, међутим, код свих наведених примера да их испитаници не изговарају у складу с нормативним правилима. Можемо, такође, уочити да говорници прихватљивим сматрају нормативан изговор речи *амбасадор* и *йелевйизијѐ*, што се може довести у везу с њиховом употребном фреквенцијом. Преостале понуђене особине, *неуйтралносй*, *лейойу* и *йриродносй*, испитаници већински или не додељују нормативном изговору понуђених речи, или су се изјашњавали неутрално, како су се у потпуности изјаснили када је у питању *йресйижно*.

Табела 1. Вредносни судови испитаника према примерима с нормативно изговореним акцентом

Реч	онако како је ја изјоварам	йравилно	неуйтрално	йресйижно	лейо	йриродно	йрихвайљиво
амбасадор	не слажем се	слажем се	не знам	не знам	не знам	не знам	слажем се
Аустралија	не слажем се	не знам	не слажем се	не знам	не слажем се	не слажем се	не слажем се
Индонезија	не слажем се	не знам	не слажем се	не знам	не слажем се	не слажем се	не знам
радијатор	не слажем се	слажем се	не слажем се	не знам	не слажем се	не слажем се	не знам
телевйизијѐ	не слажем се	слажем се	не знам	не знам	не знам	не знам	слажем се

⁹ Статистичка анализа спроведена је помоћу програма *IBM SPSS Statistics 20*. Приликом обраде података користили су се дескриптивна статистика и т-тест независних узорака.

¹⁰ 1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

Дијалекатско порекло

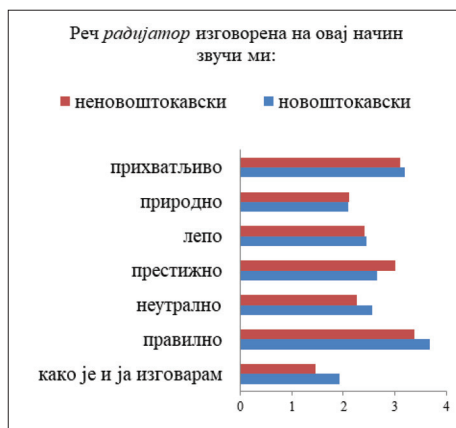
Желели смо, најпре, да сагледамо има ли разлика у перцепцији изговора наведених речи у зависности од дијалекатског порекла испитаника, стога смо поредили одговоре из перспективе двеју група – новоштокавске и не-новоштокавске. Резултате смо добили путем т-теста независних узорака и приказаћемо их у графиконима 1–5. Статистички значајна разлика међу двема групама приказала се само код једне ставке: *реч радијатор изговорена на овај начин звучи ми онако како је ја изговарам*: $t = 2,12$, $df = 100,65$, $p = 0,036$, што нам указује на то да је овакав изговор ближи говорницима из новоштокавске групе (видети Графикон 4). Код осталих ставки може се рећи да су говорници из обеју група прилично усаглашени.

Графикон 1¹¹Графикон 2¹²

¹¹ Немам проблема с овим, јер се њоклаја са акценџуацијом у већини енџлеских џоворних џодручја; леџо изџоворено, џриродно звучи, све океј. Још доље но у џреџходном случају, али моџуће да је до џиоџа шџио се амџАсаџор махом само у џиом облику и чује (реџко ко ће изџовориџи амџаСАџор на ТВ-у, а ван званичних месџа – џио није џиолико чесџа реч (џок нџр. раџиЈаџор, команџАНТ и џарлаМЕНџ чеџиће чујеџо у џиим „не-џравилним” облиџиџа). Засаџ најџоље; амџАсаџор океј ако је на енџлеском, на срџском је џравилно амџАсаџор.

¹² Из сџрдње бџх џако реџао; личне имениџе, нарочџиџо земаља и дрџава, не џреџа џиолико сџџриџиџи џодводиџи џод норму акценџуације на џравилном слоџу. Уколико бџсмо иџили овом лоџиком, ја и мноџи друџи бџ џреџдало да џриџаџо смо роџени у ЈуџО-славиџи, а не као шџио су милиони џуди изџоварали – ЈуџоСЛАвиџа; ово је реч која ми је џеџика за изџовор овако како је на снимџу, нџр. Јуџославиџа ћу реџи џравилно, неџиџо у склоџу саме речи ми је незџодно да изџоворим са краџкоузлазним на друџом. Реч ми сва-како није леџа, џа не знам ни како бџх изџоворио; као лоше оџонаџање завиџања вукова. АУууууу; не моџу да слушаџ, али ако је АУсџралиџа – срам вас бџло!

Сйавови йоворника йрема нормативном изйовору йојединих речи с (најчешће) дујосилазним акцентйом на медијалном слоју у йракси

Графикон 3¹³Графикон 4¹⁴Графикон 5¹⁵

¹³ Престйао бих да се дружим с особом која каже овако; Још једном, имена ййойони-ма не ййреда йрилађавайти најсйирикинйијој норми; Акценатй ййреда бийти на Е у мом йоворном йодручју; хвала Вам на моћућносйи да изразим свој бес и фрусйирацију йройив ових имбейцлних намейнуйтйих йравила, уздам се у Ваш разум, да ћейе нормирайи НОРМАЛАН начин йовора. Захвални Срби!

¹⁴ Јестйе йравилно, али исувийе вешијачки звучи; најаћам, уз сећања на све коменйаре сайоворника, да су и друји йоворници срйској језика сличној мишљења; не знам јесмо ли се само више, као йоворници срйској језика, навикли на овакав изйовор ове речи у односу на йарлаМенйи и комАнданйи, или је йросйео сам йоворник мноћо доље изнео ову реч, али чињеница је да мноћо ййиродније и доље звучи (мање йара уши); Цела ййрича да се силазни акценатй не сме налазитйи унутйар речи и да зайо мора да се йомери за слој уназад (умесйео да йа само ййеиначимо у узлазни или осйавимо као изузетйак) је једна од највећих йлујосйи коју су наши језичари измислили; ко изйовара РАДИјаййор; немам храбросйи више ове йрозоје да слуша... рад И јаййор звучи као да је йоворник р Е ййар д И ран; фали йоље „РТС-овски”. Може бийти сйойуитй йравилно, али никад неће бийти ййиродно већини йоворника срйској језика. Време је за йромену норме!

¹⁵ Цео живой слушаам Радио Телевизија Србије на РТС-у йа некако није уййитйно; у зависносйи од конйексйа бих можда овако и изйоворио у склоју синййајме РТС, зависи и од йадежа, у номинатйиву не бих; нейоййредно намейнање норме, којем смайрам да се

Пол

С обзиром на то да су социолингвистичка истраживања показала да жене у већој мери од мушкараца поштују и користе нормативна правила стандардног језика (Trudgill, 1972, стр. 72), у наше истраживање укључили смо и варијаблу пола. Ипак, када је реч о фактору пола, само се код једне ставке показала статистички значајна разлика између двеју група: *реч Индонезија изговорена на овакав начин звучи ми престижно* ($t = 2,08$, $df = 68,22$, $p = 0,041$; видети Графикон 8), док су све ставке изнад прага значајности ($p > 0,05$) (видети графиконе 6–10).

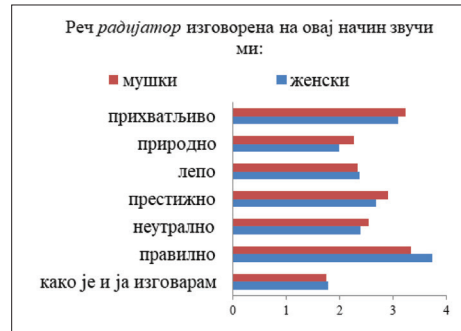
Графикон 6

Графикон 7

Графикон 8

Графикон 9

не треба асимилувајти; мој је утисак да речи које су фреквенцијне, попут амбасадор, парламенит, телевизија, звуче природније од речи које користимо ређе: Индонезија, те да можда управо чешића утичеда тих речи утиче на то да њихова акцентуација у складу са правилима у савременом српском језику звучи мање „вештачки” у односу акцентуацију речи које се користе ређе; ако желиш да видиш како нејављено акцентувајти, само слушај ПТС; не схватам шта наши нормативисти имају против више акцената у сложеницама (телевизија уместо даје наредба); Ово за телевизор ми се баш не свиђа; да Вас Бој просвети да нам више не уништавајте језик. Искрена жеља, захвални Срди!; ниједан водитељ не акцентује добро; боље би свим овим сикерима и новинарима било, уместо што се утичу да издећу силазни акценат ван првог слоја, да пореде на другим елементима стандардног изговора, попут неакцентуисаних дужина.

Сйавови йоворника йрема нормативном изйовору ййјединих речи с (најчешће) дууосилазним акцентйом на медијалном слоју у йракси

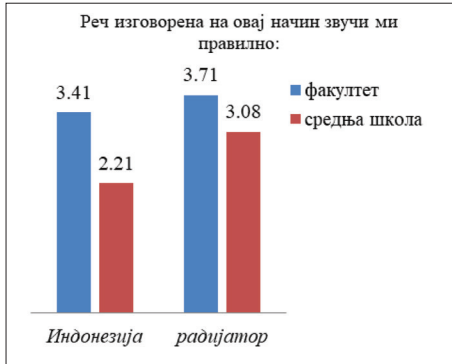

Графикон 10

Образовање/струка

При сагледавању фактора образовања при испитивању ставова говорника према нормативном изговору наведених речи, статистички значајна разлика показала се код двеју ставки, које се односе на правилност изговора речи *Индонезија* ($t = 3,32$, $df = 46,22$, $p = 0,001$) и *радијатор* ($t = 1,96$, $df = 100$, $p = 0,052$), где уочавамо да су нормативне облике статистички значајно више вредновали као правилне факултетски образовани говорници (видети Графикон 7).

Будући да се код осталих речи и предложених ставки није показала статистички значајна разлика, разматрали смо потом фактор струке, односно ставове филолога србиста наспрам испитаника других образовних профила. При томе смо уочили статистички значајну разлику код следећих ставки: (1) *Реч амбасадор изговорена на овај начин звучи ми йправилно*: $t = 3,39$, $df = 101$, $p = 0,001$; (2) *Реч Аустралија изговорена на овај начин звучи ми йпрестижно*: $t = 4,58$, $df = 101$, $p = 0,000$; *Реч Аустралија изговорена на овај начин звучи ми йправилно*: $t = 3,64$, $df = 101$, $p = 0,000$; (3) *йприхватљиво*: $t = 2,26$, $df = 58,29$, $p = 0,026$; (4) *Реч Индонезија изговорена на овај начин звучи ми йправилно*: $t = 4,69$, $df = 101$, $p = 0,000$; (5) *йпрестижно*: $t = 2,58$, $df = 101$, $p = 0,011$; (6) *йприхватљиво*: $t = 3,07$, $df = 101$, $p = 0,002$; (7) *Реч радијатор изговорена на овај начин звучи ми йправилно*: $t = 3,79$, $df = 101$, $p = 0,000$; (8) *Реч телевизије изговорена на овај начин звучи ми йправилно*: $t = 3,73$, $df = 101$, $p = 0,003$. Овакви резултати упућују на то да се код србиста може уочити већа свест о правилности наведених облика, те и већи доживљај прихватљивости њихове употребе, али и престижа којим се, наизглед, одликују (видети графиконе 12–16).

Графикон 11

Графикон 12

Графикон 13

Графикон 14

Графикон 15

Графикон 16

Закључна размайрања

У овом истраживању бавили смо се ставовима говорника српског језика, с подручја различитих дијалеката, према питањима нормативног изговора речи страног порекла које се у пракси најчешће јављају са силазним акцентом на медијалном слогу, што, заједно с нашим претходним истраживањем (Чопа и Иваниш, 2025), чини заокружену целину о ставовима говорника према појединим питањима нормативног изговора речи страног порекла.

Прегледом литературе која разматра одступања од нормативних правила, те питања употребе силазног акцента ван иницијалног слога речи, уочава се да готово сви лингвисти у овим истраживањима истичу потребу за осавремењивањем ортоепске норме, између осталог, тако што ће силазни акценат ван иницијалног слога, који постоји у оквиру одређених речи страног порекла, добити статус дублета. Нарочито се истиче чињеница да овакво проширивање нормативних правила не би могло утицати на нарушавање акценатског система српског језика.

Сагледавши, на првом месту, опште резултате истраживања, закључујемо да је *йравилносй* особина којој испитивани говорници српског језика дају највише оцене приликом оцењивања понуђених нормативних облика, што нам говори о томе да добро познају правила акценатске норме. Међутим, иако су упознати с нормативним правилима, испитаници наведене примере углавном не изговарају у складу с њима. Када су у питању остале анализирани особине, издваја се податак да изговор речи *амбàsāдор* и *шелèвйзијè* говорници оцењују као прихватљиво изговорене, што је вероватно последица њихове фреквентне употребе у језику. Када је у питању *йресйиж* испитиваних речи, испитаници су се у потпуности изјаснили неутрално, док остале испитиване особине, *неуйтралносй*, *лейойу* и *йприродносй*, углавном нису доделили понуђеном нормативном изговору или су их оценили *неуйтрално*.

Када је у питању анализа података на основу дијалекатског порекла, статистички значајна разлика међу говорницима новоштокавске и неновоштокавске групе испитаника истакла се при нормативном изговору речи *радйјāйтор*, који је ближи говорницима из новоштокавске групе. С друге стране, када су у питању остале понуђене речи, резултати су били прилично усаглашени.

Анализирајући податке у односу на фактор пола, статистички значајна разлика показала се при вредновању изговора речи *Индо̀нèзија*, коју испитаници женског пола оцењују престижно у већој мери од испитаника мушког пола.

Статистички значајне разлике, када је у питању фактор образовања, уочили смо приликом оцене изговора речи *Индо̀нèзија* и *радйјāйтор*, које факултетски образовани говорници у већој мери вреднују као правилне. Посебно смо, такође, разматрали фактор струке, те смо уочили статистички

значајне разлике када су у питању ставови филолога србиста наспрам испитаника других образовних профила, и то када су у питању следеће ставке: изговор речи *амбасадор* филолози србисти оцењују правилније у односу на друге испитанике, изговор речи *Аустралија* и *Индонезија* оцењују престижније, правилније и прихватљивије у односу на друге испитанике, док изговор речи *радијатор* и *телевизије* вреднују као правилније у већој мери у односу на испитанике других образовних профила.

Коментари испитаника указују на изражен отпор, нелагодност и одбојност када је у питању нормативни изговор, који већина њих оцењује као вештачки, неприродан и непријатан. Овакав изговор најчешће се повезује са говором на Радио-телевизији Србије и описује као „РТС-овски” акценат, а многи испитаници указују на потребу за реформом акцентске норме. Из одговора испитаника можемо уочити да овакав начин изговора није усаглашен с језичким осећајем говорника, те да „исправљање” говора доживљавају као напад на сопствени језички идентитет. Поред тога, приметан је изразито негативан однос према језичким стручњацима, који се, према коментарима испитаника, не посвећују на адекватан начин реалном стању језика у употреби.

С друге стране, мањи део испитаника, углавном језичких стручњака, изразио је позитивне ставове према нормативном изговору, вреднујући га као леп, уобичајен и природан, посебно када су у питању речи с већом фреквенцијом употребе, попут *амбасадор*, *парламент* и *телевизија*, стога можемо закључити да наведене речи, изговорене у складу с нормативним правилима, говорницима звуче природније у односу на речи које се ређе користе. Осим тога, поједини испитаници приметили су да перцепција, а самим тим и прихватљивост изговора, зависи од контекста или падежне конструкције у којој се дата реч налази.

Ови закључци у великој мери кореспондирају са закључцима нашег претходног истраживања (Чопа и Иваниш, 2025), у којем смо испитивали ставове говорника према нормативном изговору речи с краткосилазним акцентом на финалном слогу у пракси. Испитаници су такође показали да добро познају акцентска правила, али су нормативни изговор углавном доживели као неприродан и неблизак, због чега га ретко користе. Осим тога, ставови о лепоти, престижу и прихватљивости нормативног изговора углавном су неутрални, а коментари испитаника према нормативно изговореним речима такође су углавном негативни, што додатно потврђује осећај дистанце који говорници имају према овом сегменту норме.

Резултати овог истраживања, засновани на ставовима говорника различитих дијалеката српског језика, указују на потребу за усклађивањем језичке норме и праксе. Истраживање, такође, може бити од користи за будућа истраживања ставова говорника о језичким карактеристикама, посебно оних која се тичу питања адаптације ортоепске норме.

Ставови говорника према нормативном изговору појединих речи с (најчешће) дуосилазним акценцијом на медијалном слоју у пракси

Литература

- Белић, А. (1951). Из новије акцентуације (I). *Наш језик*, 2 (7–10), 227–237.
- Бошњаковић, Ж. (2007). Преношење акцената у говору неких јавних медија. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, 50, 81–93.
- Бошњаковић, Ж. и Регодић, Н. (2007). О неким прозодијским карактеристикама језика новосадских медија (ТВ Панонија). *Прилози проучавању језика*, 38, 263–315.
- Драгин, Г. (2005). Прозодијске особине говора спикера (новинара) РТВ Нови Сад. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, 48 (1–2), 277–282.
- Драгин, Г. (2009). Дистрибуција постаценатских дужина у језику медија. У: Ж. Бошњаковић (ур.), *Говор Новог Сада. Св. 1. Фонетске особине* (стр. 129–140). Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Ивић, М. (1990). *О језику Вуковом и вуковском*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.
- Јокановић-Михајлов, Ј. (2013). *Акцент и интонација говора на радију и телевизији*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Књиџар, И. (2011). Ставови Новосађана према месном говору и стандардном језику. У: В. Васић и Г. Штрбац (ур.), *Говор Новог Сада. Св. 2. Морфосинтаксичке, лексичке и прајмајичке особине* (стр. 361–377). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Ковачевић, Б. (2004). Ставови према варијететима српског језика. *Philologia*, 2 (1), 33–38.
- Лончар Раичевић, А. и Судимац, Н. (2022). Теорија, пракса и ставови говорника о наглашавању страних речи на примерима из медицинске терминологије. У: Љ. Раденковић, С. Милорадовић и М. Јањић (ур.), *Јавни говор у условима пандемије ковида 19* (стр. 93–106). Ниш–Београд: Огранак САНУ у Нишу – Институт за српски језик САНУ.
- Микетић, С. (2016). *Ставови према језику код сугуђанске популације у Републици Србији* (необјављена докторска дисертација). Филолошки факултет, Београд.
- Микетић Суботић, С. (2024). О ставовима према језику. *Социолошки преглед*, 58 (1), 206–230. <https://doi.org/10.5937/socpreg58-49051>
- Микетић Суботић, С. и Кићовић, М. (2022). Разлике у ставовима студената србистичке и нефилолошке оријентације према стандардном српском језику. *Бастина*, 57, 59–72. <https://doi.org/10.5937/bastina32-36495>
- Пауновић, Т. (2009). Социолингвистички поглед у суседово двориште: ставови према језичким варијететима. *Радови Филозофског факултета*, 11 (1), 33–38.
- Петровић, Д. и Гудурић, С. (2010). *Фонологија српског језика*. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Матица српска.
- Радосављевић, Н. (2022). О (не)адаптацији силазних акцената ван првог слога лексеме. *Књижевност и језик*, 69 (2), 311–327. <https://doi.org/10.18485/kij.2022.69.2.3>
- Радосављевић, Н. (2024). Недоследности у лексикографској адаптацији силазних акцената ван иницијалног слога у творбеним гнездима. *Српски језик*, 29, 365–389. <https://doi.org/10.18485/sj.2024.29.1.19>
- Средојевић, Д. (2009). Акценат именица у језику водитеља-спикера новосадских телевизијских станица. У: Ж. Бошњаковић (ур.), *Говор Новог Сада. Св. 1.*

- Фонетјске особине (стр. 215–234). Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Средојевић, Д. (2011). Препознавање новосадског говора и ставови према њему. У В. Васић и Г. Штрбац (ур.), *Говор Новој Сада. Св. 2. Морфосинтаксичке, лексичке и прајмајичке особине* (стр. 378–398). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Средојевић, Д. (2020). Вредносни судови о различитим реализацијама акцента. *Зборник Мајице срјске за филолојију и линјиситику*, 63 (1), 67–90. https://doi.org/10.18485/ms_zmsfil.2020.63.1.6
- Стандардни језик. (2023). У: С. Слијепчевић Бјеливук (ур.), *Појмовник срјских линјиситијких тјермина* (стр. 612). Нови Сад: Прометеј.
- Стевановић, М. (1991). *Књија о акцентју књижевној језика*. Београд: Завод за ујбенике и наставна средства.
- Судимац, Н. (2016). Социофонетски поглед на српске језичке варијетете – перцепција. *Акустика. Ставови. Philologia Mediana*, 8 (8), 555–586.
- Судимац, Н. (2018). Ставови средњошколаца према осам урбаних варијетета српског језика. *Срјски језик*, 23, 561–580. <https://doi.org/10.18485/sj.2018.23.1.33>
- Фекете, Е. (2000). Неке појаве систем(ат)ског нарушавања акценатске норме. *Јужнословенски филолој*, 56 (3–4), 1297–1329.
- Чопа, М. (2019). Прозодијска норма и њена реализација на примеру постаценатских дужина. *Наш језик*, 50 (1), 29–46.
- Чопа, М. и Иваниш, Ј. (2025). Ставови говорника према нормативном изговору појединих речи с (најчешће) краткосилазним акцентом на финалном слогу у пракси. У: В. Ђорђевић, М. Николић, Ј. Јовановић и С. Новокмет, (ур.), *Срјски јавни дискурс* (стр. 309–330). Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ohala, J. (1978). Production of tone. In: V. Fromkin (Ed.), *Tone: A Linguistic Survey* (pp. 5–39). New York—San Francisco—London: Academic Press.
- Radovanović, M. (2003). *Sociolingvistika*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Sredojević, D. (2013). Neakcentovane dužine i jezik medija. У: В. Крчмар (ур.), *Зборник радова Академије уметности 1* (стр. 205–224). Нови Сад: Академија уметности.
- Sredojević, D. (2018). О restandardizaciji akcenatske norme srpskog jezika. *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*, 7 (2), 185–197.
- Subotić, Lj., Sredojević, D. i Bjelaković, I. (2012). *Fonetika i fonologija: ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Trudgill, P. (1972). Sex, covert prestige and linguistic change in the urban British English of Norwich. *Language in Society*, 1(2), 175–195.

Jovana V. IVANIŠ
Miljana B. ČOPA

SASA Institute for the Serbian Language
Belgrade (Serbia)

Speakers' Attitudes Toward the Normative Pronunciation of Certain Words with a (Predominantly) Long Falling Accent on the Medial Syllable in Practice

Summary

The subject of this research is the attitudes of Serbian language speakers toward the normative pronunciation of certain loanwords that, in practice, most commonly bear a long falling accent on the medial syllable (e.g., *ambàsādor*, *radijātor*, *telèvīzija*, etc.). The aim of the study is to explore how speakers perceive this segment of the accentual norm of standard Serbian and to what extent they find it acceptable. The corpus was collected using a questionnaire specifically designed for the purposes of this research, which included audio recordings of the aforementioned types of words, pronounced according to the normative rules of standard Serbian. These examples were excerpted from various television programs, and participants were asked to evaluate the recordings based on specific criteria: correctness, normativity, neutrality, naturalness, aesthetic appeal, and prestige of pronunciation. Participants were also given the opportunity to explain their responses. The results obtained were subjected to quantitative analysis to determine whether the evaluative judgments of speakers from various dialectal regions differ. We also examined whether factors such as gender and education level correlate with participants' attitudes toward the phenomenon under study. Furthermore, we relate these findings to the first part of the research, which focused on the normative pronunciation of certain words that, in practice, most commonly feature a short falling accent on the final syllable. The results of the study may serve as a guideline for considering potential directions for adapting the accentual norm.

Keywords: attitudes; accentual norm; usage norm; standard Serbian; public discourse.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторсйво-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).